

5. Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов. – К. : Стило, 1997. – 311 с.

6. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www/mon/gov/ua/main.php?query=education/aver age/aver age/](http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/aver%20age/aver%20age/)

7. Покиданов Г. Інтернатам вдячні тисячі / Георгій Покиданов. – К. : “Фенікс” УАННП, 2001. – 251 с.

8. Положення про школи-інтернати. – К., Б. в, 1957. – 32 с.

9. Покась В. П. Становлення та розвиток інтернатних закладів освіти в Україні (1917-2000 рр.) / Віталій Петрович Покась. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 208 с.

10. Про виконання постанови ЦК КПУ, Ради Міністрів України від 20 жовтня 1956 року “Про заходи по подальшому розвитку шкіл-інтернатів в Українській РСР” : [збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР]. – 1956. – № 24. – С. 3.

11. Свириденко С. О. Теоретико-методологічні засади формування позитивного ставлення до власного здоров'я вихованців закладів інтернатного типу / С. О. Свириденко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України, 2004. – Кн. II. – 648 с.

12. Слюсаренко В. Г. Соціально-педагогічні функції установ інтернатного і напівінтернатного типу й умови їх реалізації в Україні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Слюсаренко Віктор Григорович. – К., 1997. – 475 с.

13. Типовое положение об образовательном учреждении для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей // Вестник образования. – 1995. – № 10. – С. 42–51 – (Нормативные директивные правовые документы).

УДК 373.3.016:78

Т. М. Турчин,

доктор педагогічних наук, професор

(Чернігівський національний

педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка)

РОЗВИВАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У роки першого десятиріччя ХХІ ст. початкова загальна музична освіта переживає певні трансформації. Значні зміни всесвітньо-соціального та економічного розвитку, що виявляються в підвищенні інтелектуального потенціалу людського середовища, постійному зростанні обсягу інформації в різноманітних наукових галузях, появі нових технологій, сприяють інтенсивному зростанню значного рівня культурної освіченості суспільства і, в свою чергу, слугують формуванню в людей соціально-художнього світогляду як такого. Нині рівень культури конкретної особи визначає та

презентує стан вітчизняної культури певного регіону, міста, країни, людської спільноти в цілому. Розвинений стан культури забезпечує можливість зберігати, накопичувати, інтерпретувати художні надбання та традиції з урахуванням нових наукових досягнень. Саме тому питання розвитку музичної культури особистості стоїть у центрі найактуальніших завдань сьогодення. Останнє вимагає від освітян винаходити нові механізми в забезпеченні якості музичної освіти. Адже саме музика як складова мистецтва найефективніше впливає на розвиток креативних якостей особистості, активізує прояви інтуїції до пошуків ініціативи.

Аналіз наукової літератури свідчить про значну кількість праць вітчизняних учених, у яких розглядались різні аспекти музично-педагогічної проблематики, зокрема, дослідження шляхів формування духовної культури учнів, втілення гуманістичних орієнтирів художнього навчання, реалізації виховного впливу мистецтва на становлення особистості (І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, Г. Меднікова, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.). Визначення теоретичних і практичних засад початкової освіти знайшли суттєвий відбиток у роботах Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Лобової, О. Савченко, зокрема, пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін. Музичне навчання визначається дослідниками як складний, діалектичний процес розвитку не лише музичних, а й ширше – художньо-творчих здібностей людини. Воно активізує розвиток усього комплексу здібностей, виходячи за межі музичної діяльності, охоплюючи всі сфери психіки людини, оскільки сприйняття музики, спираючись на емоції, переживання, почуття, немов “пропускає” через себе пізнання й оцінювання явищ навколишньої дійсності.

Різні аспекти педагогічної інноватики досліджувались В. Загвязинським, Л. Ващенко, Л. Даниленко, О. Поповою та ін. Водночас проблеми інновацій у роботах учених стосуються переважно педагогічної та загальної освіти, у той час як питання оновлення музичної освіти лишилися поза увагою науковців.

Мета статті – охарактеризувати значення розвивальної функції початкової загальної музичної освіти в підсиленні уваги до виявлення і розвитку музичних здібностей учнів.

Розвивальна функція початкової музичної освіти означає підсилення уваги до виявлення і розвитку музичних здібностей учнів, відсутність якої щодо молодших школярів може мати непоправні наслідки в подальшому навчанні й житті. Урахування вікових особливостей допомагає встановити, які саме форми, засоби і види діяльності найефективніші для музичного розвитку дитини того чи іншого віку. У емоційній та пізнавальній сфері з'являється організація процесу, учні вибірково ставляться до деяких відтінків почуттів, різноманітних настроїв, висловлюють власні уподобання до окремих сторін художнього переживання і діяльності, тобто формується художній смак.

У різних видах музичної діяльності (спів, рухи, слухання, елементарна виконавська діяльність) розвиток іде від репродуктивних дій до спроб перенесення здобутих знань і навичок у самостійні відтворення, проявляючи при цьому творчу ініціативу. Формування музичних здібностей дітей

відбувається шляхом залучення їх до активної музично-творчої діяльності, опори на національне й світове мистецтво; розвитку художньо-образної уяви, організації різноманітної художньо-змістовної та емоційно наповненої діяльності на уроці й поєднання в єдиний комплекс основних її видів, що активізує моторику, емоційну сферу дітей, сприяє вивільненню фантазії та творчої енергії, музично-творчому самовиявленню та самоствердженню.

У початковій музичній освіті має підсилитись увага до цілеспрямованого пізнання музики, розвитку музично-естетичних смаків та музикальності людини, збагачення її музичної культури та здібностей. Основною ознакою музикальності є переживання музики як вираження певного змісту. Музичне переживання за своєю суттю є емоційним переживанням, тому що поза емоційним шляхом зміст музики осягнути не можливо. Під музикальністю розуміють відчуття емоційної виразності звуковисотного руху (емоційне розрізнення ладових функцій звуків мелодії), здатність до вільного слухового уявлення, музично-ритмічне почуття (рухоме переживання музики і точне його відтворення). Зміна видів музичної діяльності, різних завдань на уроці музики сприяє розвитку чуття ладу молодших школярів, а, отже, і музичного сприймання на основі реалізації чуття ладу з метою більш глибокого переживання настрою, образу музичного твору. Це в певній мірі викликає зацікавленість дітей високохудожніми творами музичного мистецтва.

У початковій музичній освіті увага має приділятися розвитку емоційних і слухових компонентів. Процес сприймання музичного твору пов'язаний із розмаїттям почуттів, емоцій, з пробудженням творчих можливостей слухача. Музичні твори в процесі сприймання підлягають особистій інтерпретації, у результаті якої естетичний досвід суб'єкта пов'язується з процесом розвитку суб'єктивного образу цього твору. Особистість має сприймати музику, "приспосовуючи" до свого духовного світу її художній зміст і разом з тим внутрішньо змінюючись у процесі розвитку образів.

Розвивальна функція початкової музичної освіти полягає в засвоєнні способів музично-естетичної діяльності, яка всебічно збагачує особистість дитини. У процесі передачі музичного досвіду застосовується система цілеспрямованих і організованих впливів, призначення яких полягає в наданні знань, озброєнні способами дій і формуванні особистості дитини. Музичний розвиток розглядається як якісні зміни психічних процесів, що викликаються внутрішніми закономірностями музичних переживань дитини і зовнішніми обставинами її життя, і виявляється у здатності сприймати музику, займатися практичною музичною діяльністю та в сукупності музичних знань, умінь та навичок.

Ефективність процесу формування музичних здібностей молодших школярів на уроках музики в початковій школі забезпечується за умов інформованості учителя про стан розвитку музичних здібностей кожного учня зокрема і класу в цілому; цілісного формування музично-слухових, музично-естетичних здібностей до музичної діяльності; залучення учнів до такої музичної діяльності на уроці, яка вимагає вияву означених здібностей в комплексі; індивідуального підходу до формування музичних здібностей дітей. Щоб дитина відкрила для себе джерело прекрасних образів, думок,

почуттів, необхідно використовувати кожну можливість прослухати високохудожню музику, намагатися більше пізнати про неї, щоб краще в ній розібратися.

Оновлена початкова музична освіта спричинила необхідність зосередження уваги на сенсорному розвитку дитини. У навчально-виховному процесі увагу спрямовують на збагачення чуттєвих вражень школярів широкого кола за допомогою загальнодидактичних методів; серед засобів навчання перевага надається зображувальному, символічному унаочненню. На противагу раціональному використанню розмаїття ресурсів формуванню сенсорної сфери сприяло запровадження особистісно орієнтованої дидактичної концепції, спрямованої на виявлення і структурування суб'єктивного чуттєвого досвіду дитини, врахування різного темпу засвоєння навчального матеріалу окремими дітьми або групою учнів, стимулювання школярів до самостійного сприймання, виконавської діяльності, застосування дидактичних методів контролю і самоконтролю тощо.

Серед найголовніших розвивальних завдань є залучення дитини до естетичної діяльності, розвиток художніх здібностей, навчання способів особистісного втілення естетичних уявлень у творчу діяльність, що передбачає формування музичної сенсорної грамотності. Ідея комплексного використання різних видів мистецтва поступово втілювалася в систему естетичного виховання початкової музичної освіти як усвідомлення потреби поширювати сферу прекрасного, посилювати стимули, що збуджують почуття краси. Комплекс уявлень, що виникають під впливом різних видів мистецтва, утворює синтетичний художній образ і потребу в активних почуттєвих виявах. Тому діяльність молодших школярів, якщо вона спирається на різні види мистецтва у своєрідних, доступних для дітей формах, стає художньою. Сповнена естетичних переживань дитина у своєму бажанні втілити, відбити їх у власній музичній діяльності не знаходить відповідних умінь, тому діє найдоступнішим їй шляхом: жестами, звуконаслідуванням, фарбами, рухами тощо. Але емоційно, естетично забарвлене сприймання збагачує, спрямовує, стимулює музичну діяльність дітей, водночас у процесі художньої діяльності відбувається і зворотний позитивний вплив на розвиток умінь і навичок, передусім завдяки збагаченню художнього, емоційно-чуттєвого досвіду. Чим глибшим є переживання від сприйнятого, тим значнішим буде вплив мистецтва на психіку дитини, тим сильнішим виявляється поштовх до її активної творчої діяльності. Недостатньо лише розібратися у структурі музичного твору – варто творчо пропустити сприйняте через себе, щоб пережити свої почуття і у такий спосіб привласнити зображуване. Музичні твори не народжують прямої практичної дії, вони лише підготовлюють до цієї дії. Художнє сприйняття має бути "мислячим", воно містить усвідомлення ідейного змісту, естетичну оцінку музичного твору і подальший естетичний відгук. Саме таке глибоке проникнення є поштовхом до розвитку фантазії, пробуджує творчий зліт думки дитини, пов'язуючи процеси сприйняття та творчої художньої діяльності.

Провідним принципом розвивальної функції початкової музичної освіти є активізація сенсорного виховання дітей. У музичному розвитку дітей спостерігаються значні відмінності залежно від індивідуальних особливостей. Але в процесі роботи в дітей помітними стають вияви

музичних здібностей: вокально-слухова координація, диференціюються слухові відчуття, визначають характер музики, її емоційний зміст, а завдяки властивій спостережливості чують окремі деталі музичної мови, відтінки виконання, переживають настрій твору.

Саме на початковому етапі усвідомлення музичного мистецтва важливого значення набуває розвивальна функція в руслі забезпечення культурологічного чинника. Потенціал впливу музики, розгортаючись синхронно із розвитком суспільних формацій, визнавався серед найпотужніших, художньо найбільш цілісних та інформативних. Актуалізація естетики впливу музичного мистецтва відбувається завдяки критичному осмисленню попередніх здобутків світової та вітчизняної музично-естетичної думки й урахуванню набутого естетико-культурологічного та соціологічного досвіду.

Масова музична культура втілює соціально-психологічні настанови великих соціальних прошарків. За всієї різноманітності тенденцій, що супроводжують споживання масового музичного продукту, не можна не назвати провідної з цих тенденцій: масова музична культура формує відповідні естетичні сподівання та емоції і спрямовує їх у певне русло, забезпечуючи таким чином підготовку наступних поколінь своїх споживачів і даючи адекватні естетичні відповіді на запитання і виклики часу. Відтак вони повинні виражати ті духовні та інтелектуальні устремління, які реально дають змогу людям відчувати власний вплив на суспільні процеси, усвідомити зорієнтованість суспільства на задоволення їхніх сподівань. Це забезпечує успіх масової культури, зокрема музичної, у дітей, які фактично отримують те, що бажають.

Розвивальна функція прямо й безпосередньо апелює до музично-творчої діяльності школярів. Розвивальна функція початкової музичної освіти полягає в тому, що закладає основи музичної культури школяра як частини його духовної культури. Це передбачає єдність особистісного, пізнавального, комунікативного та соціального розвитку учнів, виховання в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва й життя. Особливістю розвивальної функції початкової музичної освіти є великі можливості для емоційного розвитку особистості, творчого та естетичного виховання учнів. Разом з тим розвивальна функція дозволяє не тільки збагатити емоційну сторону життя дитини, а й досягти цілісності всіх складових особистісного розвитку.

Музичний тезаурус як сукупність художніх знань, якими мають володіти молодші школярі, має великий стимулюючий вплив не тільки на музичні здібності дітей, загальну сенсорну сприйнятливість учнів, музичну пам'ять, мислення, а й пізнавальні інтереси школярів, що є реальним підґрунтям для творчого розвитку особистості дитини. Тому на уроках музики в початковій школі знання мають подаватися в цікавих формах і методах музичної роботи, що спонукає дітей до креативної інтерпретації мистецьких знань у різних видах духовно-практичної діяльності, формуванню пізнавальної сфери школярів, і відповідає сучасним вимогам початкової музичної освіти.

Розвивальна функція початкової музичної освіти полягає в активізації творчої діяльності при вирішенні творчих завдань на основі засвоєних музично-теоретичних знань і музично-слухової інформації; аналізі і переосмисленні відповідно до конкретного завдання засвоєних раніше понять, художніх явищ,

музичних творів тощо. Творче виконання завдань породжує у свідомості дитини поліфонію змістів, образів, емоційних станів. Тобто процес пізнання набуває нового значення, виникає потреба у творенні й новій інформації, що підсилює розвивальні функції початкової музичної освіти школярів. Постановка в ситуацію виконання творчого завдання завершується створенням своєрідного творчого продукту. Творчі завдання, на відміну від репродуктивних, здатні не лише сформувати пізнавальний інтерес, а й підняти школярів на більш високий рівень розумового і творчого розвитку, навчити їх самостійно вирішити художньо-творчі проблеми.

Учитель музики в початковій школі має спрямувати всі зусилля на те, щоб створити школярам сприятливу атмосферу й особливі можливості для формування інтересів, які є надійною основою для творчого розвитку особистості, самостійного оволодіння музичними знаннями. Значущим у роботі вчителя з розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках музики є здатність розуміти мистецтво якнайглибше, творчо інтерпретувати його. Оскільки, чим краще знаєш мистецтво, тим більша потреба в спілкуванні з ним. У процесі творчої діяльності активізується не тільки інтелектуальна, а й емоційна сфера школярів, розвиваються музичні здібності, учні набувають таких якостей творчої особистості як експресивність, оригінальність, винахідливість у комбінуванні художніх елементів, здатність до життєвих способів реалізації творчих ідей.

Творча діяльність молодших школярів має виявлятися у розширенні музично-слухового досвіду учнів, спонуканні їх до емоційно-оцінювального переживання музичних образів, наданні їм можливості порівняння і самостійно-творчого вибору найбільш привабливого в музиці, залученні до ідентифікації музичних вражень із життєвими, до елементарної композиторської творчості, музичної імпровізації (рухове відтворення музики, створення поспівок на заданий словесний текст тощо).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Завдання: Тестові завдання. Підсумки уроків музики (ППЗ “Музичне мистецтво”) пропонується підвести у формі тестових завдань.

Тест №1. Музичний твір з енергійним чітким ритмом, темпом кроку

- а) марш;
- б) пісня;
- в) танець.

Ключ: марш.

Тест №2. Визначте жанрові ознаки творів: а) М. Лисенко “Зима і весна”, б) Ж.Бізе. “Кармен”, в) С. Прокоф’єв. “Петя і Вовк”, г) П. Чайковський. “Спляча красуня”.

- а) опера;
- б) балет;
- в) симфонічна казка.

Ключ: а) опера, б) опера, в) симфонічна казка, г) балет.

Тест №3. До якої групи музичних інструментів відносяться:

- а) скрипка;
- б) альт;

- в) віолончель;
- г) контрабас.

Ключ: струнно-смичкові

Тест №4. Хто із композиторів є українськими?

- а) К. Стеценко;
- б) Л. Ревуцький;
- в) Е.Гріг;
- г) П. Чайковський;
- д) М. Лисенко.

Ключ: К. Стеценко, Л. Ревуцький, М. Лисенко

Отже, розвивальна функція початкової загальної музичної освіти означає підсилення уваги до виявлення й розвитку музичних здібностей учнів, відсутність якої в молодшому шкільному віці може мати непоправні наслідки в подальшому навчанні й житті. Гіпертрофія інтелектуальних чинників навчання в сучасній початковій освіті викликає також необхідність акцентуації засобів розвитку сенсорної сфери молодших школярів. Важливого значення набуває розвивальна функція у річищі забезпечення культурологічних чинників осягнення мистецтва, що є особливо значущим саме на початковому етапі осягнення музичного мистецтва. І нарешті, розвивальна функція прямо і безпосередньо апелює до активізації творчої діяльності учнів, розвитку їх ініціативності, схильності до самостійного вирішення художньо-творчих проблем, спонукання до творчого самовираження в мистецтві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Турчин Т.М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : [монографія] / Т.М. Турчин. – Чернігів : ПАТ “ПВК “Десна”, 2013. – 368 с.

УДК 378.091.33:373.3.064.1

Т. В. Фефілова,
старший викладач
Ю. О. Саєнко,
асистент
(Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького)

МЕТОДИКА РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ

Постановка проблеми. Сім'я – це первинне природне середовище, джерело духовної та матеріальної підтримки для дитини. Вона не є ізольованим мікросередовищем: багатоканальні зв'язки з'єднують її з суспільством; різноманітні зовнішні чинники впливають на її виховну функцію. Важливе місце тут належить закладам освіти, педагогам, які завдяки фаховій освіті володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями, професійними вміннями і навичками, виступають важливою складовою в педагогічному трикутнику “дитина – батьки – вчитель”.